

Həbib HACIYEV

**Bakı Dövlət Universiteti, Hüquq fakültəsi,
Əqli mülkiyyət hüququ kafedrasının müəllimi
e-mail: h.hajiyev@hotmail.com**

REGION DÖVLƏTLƏRİNİN BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIĞI SAHƏSİNDƏ HƏRBİ QANUNVERİCİLİYİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: region, dövlət, hərbi, beynəlxalq hüquq

Ключевые слова: регион, государство, военные, международное право.

Keywords: region, state, military, international law

Hər bir dövlətin hərbi qanunvericiliyi, bir qayda olaraq, dövlətin milli təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir və müəyyən edilmiş nəzəri bazaya əsaslanır. Bu mənada müdafiə sahəsində normativ-hüquqi aktlar bir qayda olaraq hərbi doktrinaya əsaslanır və dövlətin hərbi, yaxud müdafiə sahəsində həyata keçirdiyi bütün tədbirlər bu doktrinaya əsaslanır. Dövlətin həyata keçirdiyi xarici siyasətdə, beynəlxalq əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasında, xüsusilə, qonşu dövlətlərin, region dövlətlərinin hərbi doktrinasi da ətraflı olaraq hərbi ekspertlər tərəfindən tədqiq edilir və nəzərə alınır. Əslində regionda yerləşən dövlətlərin bir-birləri ilə münasibətdə xarici siyasəti onların hərbi doktrinalarının analizi zamanı aşkar edilir. Bu baxımdan, Azərbaycanın yerləşdiyi Cənubi Qafqaz, Xəzər hövzəsi regionunda digər dövlətlərin hərbi doktrinalarının tədqiq edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dövlətin hərbi qanunvericiliyi onun dinc və yaxud hərbi təhlükələr dövründə, munaqişə dövründə müdafiə siyasətinin həyata keçirilməsinin əsasını təşkil edən normativ-hüquqi aktların məcmusunu təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının hərbi sahədə münasibətləri tən-

zimpləyən normativ-hüquqi aktları müdafiə qanunvericiliyi adı altında sistemləşdirilir ki, bu da dövlətin humanizm prinsiplərindən çıxış edərək silahlı qüvvələrindən müdafiə məqsədləri üçün istifadə etməsini bəyan etməsi ilə əlaqədardır. Müdafiə qanunvericiliyi sahəsində əsas normativ hüquqi aktlar kimi 1991-ci ildə qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Silahlı qüvvələri haqqında”, 1993-cü ildə qəbul edilmiş “Müdafiə haqqında”, 1994-cü ildə qəbul edilmiş “Sərhəd qoşunları haqqında” Qanunları çıxış edir. Azərbaycan Respublikası ABŞ, Rumıniya, Pakistan, Rusiya, Qazaxıstan, Belarus, BƏƏ, Tacikistan, Fransa, Polşa, Latviya dövlətləri ilə ikitərəfli hərbi əməkdaşlıq haqqında sazişlər imzalayaraq müdafiə sahəsində digər dövlətlərlə təcrübə mübadiləsi həyata keçirir. Azərbaycan 2010-cu ildə 10 il müddətinə Türkiyə ilə strateji əməkdaşlıq sazişi bağlayaraq bu iki dövlətdən hansına qarşı hərbi hücum təhlükəsi olduqda digər dövlət hücumu uğramayan tərəf olduqda “bütün imkanlardan istifadə edərək” dəstək göstərməyi öhdəsinə götürmüşdür. Burada “bütün imkanlardan istifadə etmək” həm hərbi-texniki, həm iqtisadi, həm də humanitar dəstəyi nəzərdə tutur.

Təbii ki, hər bir dövlətin hərbi qanunvericiliyi, bir qayda olaraq, dövlətin milli təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir və müəyyən edilmiş nəzəri bazaya əsaslanır. Bu mənada müdafiə sahəsində normativ-hüquqi aktlar bir qayda olaraq hərbi doktrinaya əsaslanır və dövlətin hərbi, yaxud müdafiə sahəsində həyata keçirdiyi bütün

tədbirlər bu doktrinaya əsaslanır. Dövlətin həyata keçirdiyi xarici siyasətdə, beynəlxalq əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasında, xüsusilə, qonşu dövlətlərin, region dövlətlərinin hərbi doktrinası da ətraflı olaraq hərbi ekspertlər tərəfindən tədqiq edilir və nəzərə alınır. Əslində regionda yerləşən dövlətlərin bir-birləri ilə münasibətdə xarici siyasəti onların hərbi doktrinalarının analizi zamanı aşkar edilir. Bu baxımdan, Azərbaycanın yerləşdiyi Cənubi Qafqaz, Xəzər hövzəsi regionunda digər dövlətlərin hərbi doktrinalarının tədqiq edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Hərbi doktrinası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 11-ci bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təsdiqinə verilmiş və sonuncunun 8 iyun 2010-cu il tarixli, 1029-IIIQR nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Ümumilikdə, 8 bölmə və 75 bənddən ibarət olan Hərbi doktrinanın “Ümumi müddəalar” bölməsində hərbi doktrinanın əsası Azərbaycan xalqının ümummilliyə lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin bir hissəsi olaraq insan və cəmiyyətin ümumilikdə isə dövlətin hüquq və mənafelərinin istər daxili, istərsə də xarici hərbi təhdidlərin vaxtında aşkar edilməsini, onlardan müdafiəsini nəzərdə tutan hərbi təhlükəsizlik sisteminin nəzəri əsaslarını müəyyən edən sənəd olduğu vurğulanmışdır.

Hərbi doktrinanın 38-ci maddəsində müharibə və ya silahlı münaqişə zamanı təcavüzü dəf etmək və ölkəni qorumaq məqsədi ilə müdafiə siyasətinin prioriteti kimi beynəlxalq təşkilatlar və bütün dövlətlər tərəfindən təcavüzkarın qınanmasına və təcridinə nail olunmasının göstərilməsi Azərbaycanın sülhməramlı siyasət yeridərək münaqişələrin dinc yolla həllinə üstünlük verməsinin əyani sübutudur. Həmçinin, Azərbaycan Respublikasının silahlı qüvvələri dünyada “qaynar nöqtələr”də sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak edərək beynəlxalq sülhə töhvə verdiyini bəyan etmişdir. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkiyə Respublika Hökuməti arasında Kosovo Türk Taburu Görev Küvvəti tərkibində Kosovoya gedəcək Azərbaycan tağımının fəaliyyətinə dair

Sazişin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 20 oktyabr tarixli Qanunu ilə Azərbaycan sülhməramlıları ilk dəfə Kosovo bölgəsində fəaliyyətə başlamışdır. Bundan sonra silahlı qüvvələrimiz Əfqanıstan, İraq dövlətlərində də oxşar fəaliyyətlərə cəlb edilmişlər. 2010-cu ildə isə Azərbaycan Respublikasının sülhməramlı əməliyyatlarda iştirakı haqqında Qanunu qəbul edilmişdir. Qanuna əsasən Azərbaycan sülhməramlıları BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qərarı, bu orqanın sərəncamına verilən silahlı qüvvələrdən istifadə edildiyi zaman xüsusi razılışma olduğu təqdirdə əməliyyatlarda iştirak edir. Həmçinin, silahlı qüvvələrimiz beynəlxalq və yaxud regional təşkilatların qərarı ilə, yaxud Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr çərçivəsində, eləcə də ərazisində münaqişə gedən dövlətin beynəlxalq müdaxiləyə və münaqişənin dayandırılmasında və tənzimlənməsində yardıma razılığı olduqda beynəlxalq regional təşkilatlar tərəfindən həyata keçirilən sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak etmək edə bilər. Eyni zamanda digər dövlətlərlə ikitərəfli və ya çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələr əsasında, bu dövlətin ərazisində baş verən münaqişə ilə bağlı onun Azərbaycan Respublikasının müdaxiləsinə və münaqişənin dayandırılmasında və tənzimlənməsində yardım etməsinə razılığı olduqda həyata keçirilən sülhməramlı əməliyyatlarda da silahlı qüvvələrimizin iştirak etmək hüququ vardır.(4)

Hərbi Doktrinanın 2-ci bölməsi Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizlik mühiti adlanır və bu bölmədə, xüsusilə Ermənistanın işğal siyasəti nəticəsində ərazilərin bir-hissəsinin işğal altında olduğu, həmin ərazilərin Azərbaycanın, eləcə də beynəlxalq nəzarətdən kənardan qalması, Azərbaycan Respublikasının bir çox beynəlxalq Konvensiyaların bu ərazilərdə tətbiqinin mümkünsüzlüyü xüsusi olaraq diqqətə çatdırılaraq, regionda müxtəlif dövlətlər və beynəlxalq təşkilatların ikili standartlar tətbiq etməsinin təhlükəsizliyə mənfi təsir göstərdiyi vurğulanaraq, ümumilikdə hazırkı beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi ziddiyyətli bir iqtisadi, siyasi, sosial vəziyyətdə qiymətləndirilmişdir.

Doktrinanın üçüncü bölməsi Azərbaycan Respublikasının hərbi təhlükəsizliyinə təhdidlər adla-

nır və bu bölmədə əsasən daxili və xarici hərbi və siyasi təhdidlər yer alır. Bu bölmədə xarici hərbi və siyasi təhdidlər olaraq digər, qonşu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi, sərhəd xətləri, əsas strateji obyektlərinə qarşı istənilən hərəkətlər sadalanır. Həmçinin regionda, eləcə də qonşu dövlətlərin ərazilərində hərbi bazaların yerləşdirilməsi, silahların yayılması, hərbi münaqişələr və siyasi çevrilişlər də dolayı yolla hərbi təhlükəsizliyə təhdid olaraq qiymətləndirilir. Daxili təhdidlər olaraq isə daxili sabitliyin pozulmasına yönəlmiş terrorizm və ekstremizm kimi hallar göstərilmişdir.

Doktrinanın dördüncü bölməsi Azərbaycan Respublikasının müdafiə siyasəti adlanır və bu siyasət Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinə qarşı hərbi və siyasi təhdidlərin aşkar edilməsi, qabaqlanması, qarşısının alınması, məhdudlaşdırılması və zərərsizləşdirilməsinə yönəlmiş hərbi və digər addımları nəzərdə tutur. (1) Bu zaman Azərbaycan Respublikası öz Silahlı Qüvvələrini və başqa digər hərbi birləşmələrinin daim yüksək hərbi hazırlıq və döyüş vəziyyətində saxlanılmasını, səfərbərlik hazırlığının mükəmməl təşkili-ni təmin edən tədbirləri diqqətdə saxlayır.

Doktrinanın beşinci bölməsi Azərbaycan Respublikasının hərbi təhlükəsizliyinin hərbi-strateji əsasları adlanır və bu bölmədə Azərbaycan Respublikasının ərazisində mümkün silahlı təcavüz aktları, terror hərəkətləri, silahlı hücum vasitələrinin miqyasından tutmuş, mümkün strateji təyinatlı obyektlərin növlərinə qədər sadalanır. Bu kimi hallara cavab tədbiri olaraq Azərbaycan Silahlı qüvvələrinin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəkdə saxlanması və bu istiqamətdə dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, hərbi quruculuq işlərinin inkişaf perspektivləri isə doktrinanın növbəti 6-cı və 7-ci bölmələrində göstərilmişdir. Xüsusilə, Azərbaycanın müdafiə sənayesinin inkişafı istiqamətində tədbirlərin zəruriliyi, silahlı qüvvələrin müasir dövrün tələblərinə uyğun komplektləşdirilməsi və təchiz edilməsi sahəsində tədbirlərin görülməsinin əhəmiyyəti vurğulanır.

Ümumilikdə isə Azərbaycan hərbi doktrinası ilə, digər əksər qonşu dövlətlərin doktrinalarından fərqli olaraq humanizm və sülh ideyalarına xidmət etdiyini bir daha bəyan etmişdir. Doktri-

nada qonşu dövlətlərə münasibətdə ayrı-seçkilik, ərazi bütövlüyünə, sərhəd xətlərinin toxunulmazlığına qəsd kimi hallar pislənilir və bundan xarici siyasətin aləti kimi qətiyyətlə imtina edilir.

Azərbaycanla artıq 25 ildən arıqdır ki münaqişə vəziyyətində olan Ermənistanın hərbi doktrinası 2007-ci ildə qəbul edilmişdir. Doktrinada Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və onun ətrafında baş vermiş hadisələrin şərh, səbəbləri, eləcə də Azərbaycanın münaqişənin həlli istiqamətində apardığı xarici siyasət təəssüf ki, reallığı əks etdirmir. Belə ki, doktrinada Dağlıq Qarabağ müxtariyyətinin əhalisinin xalq kimi göstərilərək ona qarşı Azərbaycan tərəfindən təzyiqlərin nəticəsi olaraq 1988-1994-cü illərdə Ermənistanın müharibə etməyə məcbur olması qeyd olunur. (5) Həmçinin, ermənilərin 1980-90-cı illərdə Azərbaycan SSR-i ərazisində, Sumqayıt və digər şəhərlərdə kütləvi soyqırma məzuz qalması faktları doktrinada əks olunaraq Dağlıq Qarabağda ermənilərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində tədbirlərin görülməsinin vacibliyi vurğulanır. (5) Eyni zamanda qeyd olunur ki, Azərbaycan münaqişənin həllində destruktiv mövqe tutmaqla hərbi yolu ilə münaqişənin həllinə çalışır.

Ermənistanın doktrinasında Rusiya Federasiyası ilə əməkdaşlıq çərçivəsində birgə ordunun yaradılması fikrinin vurğulanması Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tənzimlənməsinə mənfi təsir göstərən amil hesab edilə bilər. Ermənistan ərazisində Gümrüdəki hərbi bazada Rusiyanın 127-ci motoatıcı alayının və Gürcüstandan çıxarılan digər hərbi qüvvələrinin yerləşdirilməsi ümumilikdə regionda hərbi vəziyyətin gərgin olduğundan xəbər verir. Əslində Ermənistan Respublikasının müvafiq sahədə qanunvericiliyi buna imkan yaradır. Belə ki, Ermənistan Respublikasının 1997-ci ildə qəbul etdiyi "Müdafiə haqqında" Qanununa əsasən bu dövlətin ərazisində müdafiənin təmin edilməsi məqsədilə digər dövlətin hərbi birləşmələri yerləşdirilə bilər. (7)

Digər tərəfdən isə doktrinanın 3-cü maddəsinin 4-cü bəndində Azərbaycan və Türkiyənin strateji müttəfiqliyinin getdikcə daha da güclənməsini Ermənistan özünə qarşı güc tətbiqi kimi qiymət-

ləndirir. (5) Bu isə Ermənistanın doktrinasında ikili standartlara yer verilməsi deməkdir.

Gürcüstanın da yaxın keçmişdə işğalçılıq siyasətinə məruz qalması bu dövlətin 2011-ci ildə qəbul etdiyi hərbi doktrinasında öz əksini tapmışdır və doktrinanın əsas istiqamətləri bu problemin həllinə yönəlmiş tədbirləri və addımları nəzərdə tutur. Bu baxımdan Azərbaycan və Gürcüstan hərbi doktrinalarında işğalçılıq, separatizm, ərazi bütövlüyünün pozulması halları geniş olaraq pislənilir və bu kimi halların aradan qaldırılması məqsədilə beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinin problemə yönəldilməsi istiqamətində xarici siyasətin konturlarının qurulması vurğulanır. Məhz Rusiya-Gürcüstan münaqişəsinin nəticəsi olaraq Gürcüstanın hərbi doktrinası 2008-ci ildə yenilənmiş, işğal siyasətinin kəskin pislənməsi ideyası xüsusi olaraq vurğulanaraq problemin sülh yolu ilə həllinə üstünlük verdiyini bəyan etmişdir. Gürcüstan meribən qonşuluq siyasətinə böyük əhəmiyyət verərək öz ordusunu xarici siyasətdə alət kimi istifadə etməkdən imtina edir. Gürcüstan öz ordusunu demokratik, şəffafliq prinsipləri əsasında təşkil etməklə hərbi siyasətini əsasən müdafiə xarakterli inkişaf planının üzərində qurmağa üstünlük verir.

Gürcüstan NATO ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı gücləndirərək öz ordusunun müdafiə potensialının beynəlxalq tələblərə cavab verən səviyyədə qurmağa böyük önəm verir. Təbii ki, bu amil Rusiyanın regionda təcavüzkarlıq siyasətinə cavab olaraq özünümüdafiə xarakteri daşıyır. Gürcüstanın Avroatlantik məkana, onun siyasi institutlarına inteqrasiya etmək, ABŞ-la siyasi və hərbi sahədə əməkdaşlığa üstünlük vermək dəst-xətti götürməsi də məhz Rusiya tərəfindən təcavüzə məruz qalma faktı ilə bağlıdır. Gürcüstanın BMT-nin sülhməramlı və monitorinq missiyalarında iştirak etməsinin hərbi doktrina xüsusi olaraq qeyd olunması bu dövlətin sülhə töhvə vermək cəhdləri kimi qiymətləndirilə bilər.

Regionda hələ də siyasi proseslərə təsir gücü ilə seçilən Rusiyanın hərbi doktrinasında hazırkı global mühitdə bir çox həllimi tapmamış regional münaqişələrin mövcud olduğu vurğulanaraq onların güc yolu ilə həll edilməsi tendensiyasının hakim olduğu bildirilir.

Doktrinada NATO-nun sərhədlərinin getdikcə Rusiya sərhədlərinə yaxınlaşması və bu orqanın beynəlxalq hüququn prinsiplərini kobud şəkildə pozması ideyası xüsusi olaraq diqqətə çatdırılır.

Rusiya 2014-cü ildə qəbul etdiyi hərbi doktrinasında öz "müttəfiqləri" ifadəsini tez-tez işlətməklə bu dövlətlərin daxili işlərinə qarışmaq, yeri gəldikdə həmin dövlətlərə müvafiq ordu yeritmək siyasətini sığortalamaq məqsədini güdür. Rusiya Federasiyasının 1996-cı ildə qəbul etdiyi "Müdafiə haqqında" qanununa əsasən bu ölkənin silahlı qüvvələri hücum təhlükəsinin aradan qaldırılması, daxili təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə yanaşı, ölkə sərhədlərinin xaricində, digər dövlətlərdə yerləşən hərbi bazalarına qarşı təhlükə baş verdikdə, digər ölkələrdə yaşayn rus millətinin nümayəndələrinə qarşı silahlı hücum, yaxud təhlükəli vəziyyət yarandığı təqdirdə də müvafiq əməliyyatlara cəlb edilir. (8) Eyni zamanda digər hər hansı bir dövlət öz təhlükəsizliyi üçün müraciət etdiyi təqdirdə Rusiya silahlı qüvvələri müvafiq əməliyyatlara cəlb edilə bilər. Rusiya nəinki özünə qarşı, hətta sərhədləri yaxınlığında belə digər dövlətlərdə baş vermiş terrorizm, separatizm meyillərinin aradan qaldırılması üçün öz hərbi gücündən istifadə etmək məqsədini doktrinada açıqlayır.

Bununla belə, Rusiya NATO ilə əməkdaşlığa önəm verərək Avroatlantik siyasi institutlarının iştirakı ilə münaqişələrin həllini nəzərdən keçirməyi, lazım gəldikdə onlarla hesablaşmağı diqqətdə saxlayır.

Rusiya doktrinasında özünə qarşı, eləcə də müttəfiqlərinə qarşı hər hansı kütləvi qırğın silahı ilə müdaxilə, aqressiya olduğu təqdirdə nüvə silahından istifadəni də istisna etmir ki, bu da nüvə sahəsində beynəlxalq müqavilələrin tətbiq etməmə kimi prinsiplərini pozur.

İran İslam Respublikasının hərbi doktrinası açıqlanmasa da onun bəzi komponentləri üzrə ideyalar daim müzakirə mövzudur. İranın hərbi doktrinası da onun milli təhlükəsizlik konsepsiyasına uyğun olaraq daha çox ideoloji xarakter daşımaqdadır. İranın hərbi doktrinasına əsaslı dəyişikliklər 1988-ci ildə həyata keçirilmişdir ki, bunun da əsas səbəbi kimi İran-İraq cəbhəsində müharibənin sona yetməsi nəticəsində İran ətrafında baş verən siyasi proseslər və İranın xarici

siyasətinə təsir göstərən digər geo-siyasi məqamlar çıxış edir. İrənin hərbi doktrinasını müəyyən edən bir sıra strateji konsepsiyalar vardır ki, onlar da aşağıdakılardır:

- “20 milyonluq islam ordusu” konsepsiyası hərbi quruculuq sahəsində 3 prinsipli siyasətin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. (6) Birincisi, keçmiş şah ordusunun əsas kadrlarının islamlaşdırılması, ikincisi, islam inqilabı keçikçiləri korpusunun inkişafı və hərbi rolunun gücləndirilməsi yolu onun güclü silahlı birləşməyə çevrilməsinin təmin edilməsi, üçüncüsü isə İran xalqının səfərbərlik təşkilatı olan milisin inkişaf etdirilməsi və ölkənin bütün əhalisinin ümumi hərbi təliminin keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Hərbi doktrinanın əsasını təşkil edən digər bir konsepsiya isə “iki müharibə” konsepsiyası adlanır. (6) İran İslam Respublikasının Konstitusiyasının preambulasında belə bir fikir yer alır: “..İslam Respublikasının Ordusu və İslam inqilabı keçikçiləri korpusu tək-cə ölkə sərhədlərinin qorunmasını deyil, həmçinin Allahın adı ilə və İlahi ədalətin bütün dünyada bərqərar olması naminə müqəddəs müharibə-cihadı həyata keçirməklə dini missiyanı da yerinə yetirir. (3) Konstitusiyada bu fikirin yer alması əslində Ayətulla Xomeyninin islamda 2 müharibə: cihad və müdafiə müharibəsi nəzəriyyəsini özündə əks etdirir. Belə ki, Ayətulla Xomeyninin nəzəriyyəsinə əsasən cihad işğalçılıq müharibəsi deyildir. Bu yetkinlik yaşına çatmış hər bir müsəlmanın islamın digər döv-

lətlərdə də yayılmasını təmin etmək üçün əlinə silah götürməyə hazır olması deməkdir. Məhz islam bütün dünyada İlahi ədaləti bərpa edə bilər. Xomeyninin fikrincə digər bir müharibə isə müdafiə xarakteri daşıyır. Bu İranın müstəqilliyinin qorunması və onun xarici aqressorlardan müdafiəsi məqsədini daşıyaraq milli təhlükəsizlik məsələsidir. Burada maraqlı digər bir məqam ondan ibarətdir ki, digər ölkələrdə də “düzgün” idarə edilməyən rəhbərlər tərəfindən sıxışdırılan müsəlmanların xilas edilməsi də bu siyasətin tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Cihaddan fərqli olaraq müdafiə məqsədli müharibədə bütün ölkə sakinləri, qadınlar və uşaqlar da iştirak etməlidir.

“Asimmetrik müharibə” konsepsiyası İran hərbi doktrinasının növbəti maraqlı konsepsiyası olaraq çıxış edir və bu konsepsiyanın əsas ideyası məhz son illər Yaxın Şərqdə baş vermiş geo-siyasi proseslər fonunda hərbi doktrinaya daxil edilmişdir. Bu konsepsiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, İran hakimiyyəti gözəl başa düşür ki, İran ordusu və onun hərbi imkanları ABŞ, İsrail və digər aparıcı Avropa ölkələrinə qarşı tab gətirmək gücündə deyildir. Bu baxımdan təcavüzkarla mübarizədə “asimmetrik müharibə”ni asayış və müqavimət qüvvələri, eləcə də xüsusi təyinatlı silahlı birləşmələr aparacaqdır. Bundan başqa İranın silahlı qüvvələrinin cavab zərbələri kimi tək-cə təcavüzkarın hərbi obyektləri deyil, eyni zamanda mülki təyinatlı obyektlərinə də zərbə endirilməsi nəzərdə tutulur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Hərbi doktrinasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin Qərarı. Bakı-2010
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2007-ci il 23 may tarixli, 2198 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası.
3. İran İslam Respublikasının Konstitusiyası. 1989-cu il.
4. Azərbaycan Respublikasının sülhməramlı əməliyyatlarda iştirakı haqqında Qanunu. 2010-cu il.
5. Военная доктрина Республики Армения. Ереван-2007
6. Подполковник В.Якупов, кандидат военных наук; полковник запаса И. Смирнов, кандидат военных наук. Военно-доктринальные взгляды руководства Исламской республики Иран(2016)/ http://factmil.com/publ/strana/iran/voenno_doktrinalnye_vzglyady_rukovodstva_islamskoj_respubliki_iran_2016/93-1-0-1061
7. Закон Республики Армения об обороне. 1997 год
8. Федеральный закон Российской Федерации от 31 мая 1996 г. Об обороне

Habib Hacıyev**FEATURES OF MILITARY LEGISLATION IN THE FIELD OF INTERNATIONAL COOPERATION OF THE COUNTRIES OF THE REGION****Summary**

The military legislation of each state, as a rule, acts as an integral part of the national security of the state and is based on a defined theoretical framework. In this sense, normative-legal acts in the field of defense are usually based on the military doctrine, and all measures taken by the state in the field of military or defense are based on this doctrine. In the foreign policy pursued by the state, in the establishment of international cooperation, in particular, the military doctrine of neighboring countries and countries in the region is studied in detail and taken into account by military experts. In fact, the foreign policy of the countries in the region in relation to each other is revealed in the analysis of their military doctrines. From this point of view, it is important to study the military doctrines of other countries in the South Caucasus and the Caspian Basin region, where Azerbaijan is located.

Габиб Гаджиев**ОСОБЕННОСТИ ВОЕННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СТРАН РЕГИОНА****Аннотация**

Военное законодательство каждого государства, как правило, выступает составной частью национальной безопасности государства и базируется на определенной теоретической базе. В этом смысле нормативно-правовые акты в области обороны обычно основываются на военной доктрине, и на этой доктрине основываются все меры, принимаемые государством в области военного дела или обороны. Во внешней политике, проводимой государством, в налаживании международного сотрудничества, в частности, детально изучается и учитывается военными экспертами военная доктрина соседних стран и стран региона. Фактически внешняя политика стран региона по отношению друг к другу раскрывается в анализе их военных доктрин. С этой точки зрения важно изучить военные доктрины других стран Южного Кавказа и региона Каспийского бассейна, где расположен Азербайджан.